

Małgorzata Iwanicz-Drozdowska

Szkoła Główna Handlowa w Warszawie
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8490-5178>

Agnieszka K. Nowak

Szkoła Główna Handlowa w Warszawie
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7785-3165>

Konkurencyjność sektora bankowego w Polsce na tle sektorów bankowych krajów UE

Streszczenie

Jednym z wielu zadań banków, jako instytucji zaufania publicznego, jest zapewnienie bezpiecznego dostępu do usług bankowych. Jest to szczególnie trudne obecnie, ze względu na obserwowaną wysoką dynamikę zmian czynników rynkowych i regulacyjnych oraz postęp technologiczny. Zmiany te wpływają na postrzeganie banków oraz wpływają na ich konkurencyjność. Celem opracowania będzie ocena konkurencyjności sektora bankowego w Polsce (w podziale na sektor banków komercyjnych i spółdzielczych) na tle sektorów bankowych krajów UE oraz czynników aktualnie na nią wpływających, jak i mogących wpływać w przyszłości. Badanie obejmuje lata 2004–2022. Pojęcie konkurencyjności jest bardzo szerokie i może być różnie definiowane. Mając także na uwadze możliwości pozyskania publicznie dostępnych, porównywalnych danych, badanie skupi się na konkurencyjności podażowej, tzn. ocenie kondycji ekonomiczno-finansowej sektora bankowego. W badaniu zostanie wykorzystana metoda analizy wybranych mierników finansowych. Ocena zostanie poprzedzona przeglądem badań na temat wybranych czynników wpływających na konkurencyjność banków. Przeprowadzona analiza sytuacji ekonomiczno-finansowej pozwoli potwierdzić relatywnie dobrą kondycję polskiego sektora bankowego na tle innych państw UE, co nie wskazuje jednoznacznie na jego trwałą konkurencyjność. W podsumowaniu zarysowane zostaną perspektywy i wyzwania dla polskiego sektora bankowego.

Słowa kluczowe: konkurencyjność, polski sektor bankowy, nowe technologie
Kody klasyfikacji JEL: G21, G28, G29, D40

1. Wprowadzenie

W niniejszym artykule analizie poddana jest konkurencyjność sektora bankowego w Polsce w latach 2004–2022 na tle sektorów bankowych Unii Europejskiej. Wyodrębnione zostały dwie grupy państw: (1) „stare” (*old*) – złożone z państw przynależących do UE przed 2004 rokiem¹; (2) „nowe” (*new*) – złożone z państw, które zostały przyjęte do UE od 2004 roku². Większość państw „nowych” (10) została członkami UE od maja 2004 roku.

Celem artykułu jest dokonanie oceny konkurencyjności sektora bankowego w Polsce (w podziale na sektor banków komercyjnych i spółdzielczych) oraz czynników na nią wpływających obecnie, jak i mogących wpływać w przyszłości. Analiza będzie prowadzona na tle tendencji obserwowanych w innych państwach Unii Europejskiej (UE). W oparciu o literaturę oraz obserwacje zjawisk gospodarczych i ich wpływu na konkurencyjność banków w Polsce sformułowano dwie hipotezy badawcze: główną i pomocniczą:

H1: Sektor bankowy w Polsce charakteryzuje się porównywalną i relatywnie wysoką konkurencyjnością w porównaniu do innych sektorów bankowych w UE.

H1a: Na konkurencyjność sektora bankowego w Polsce wpływają zarówno czynniki wewnętrzne (decyzje biznesowe, prowadzące do wypracowania wyniku finansowego), jak i przede wszystkim zewnętrzne, nie tylko wynikające z bezpośrednich czynników rynkowych (poziom stóp procentowych, inflacji, kursów walutowych czy pojawienie się konkurencji), ale i decyzje nadzorcze czy władz publicznych.

W badaniu, w celu oceny konkurencyjności polskiego sektora bankowego, zostanie przeprowadzona analiza wybranych mierników finansowych, zaś w celu oceny konkurencji – analiza koncentracji, oparta na dostępnych danych publicznych.

Dalsza część artykułu jest podzielona na sekcje, w których kolejno dokonano analizy definicji i miar konkurencji i konkurencyjności, przeprowadzono analizę konkurencji, przeanalizowano czynniki wpływające na konkurencyjność banków na podstawie wyników badań i tendencji rynkowych, a także dokonano oceny konkurencyjności sektora bankowego w Polsce na tle sektorów w UE poprzez ocenę ich kondycji ekonomiczno-finansowej. Artykuł kończy podsumowanie, w którym zarysowane zostały perspektywy i wyzwania dla polskiego sektora bankowego, które warunkują jego obecny i przyszły poziom konkurencyjności.

¹ Są to: Austria, Belgia, Dania, Finlandia, Francja, Grecja, Hiszpania, Irlandia, Luksemburg, Niderlandy, Niemcy, Portugalia, Szwecja, Włochy, Wielka Brytania.

² Są to: Cypr, Czechy, Estonia, Litwa, Łotwa, Malta, Polska, Słowacja, Słowenia, Węgry, Bułgaria i Rumunia (od stycznia 2007) i Chorwacja (od maja 2013).

2. Przegląd wybranych definicji

Pojęcie konkurencyjności jest ściśle powiązane z pojęciem konkurencji [Kraszewska, Pujer, 2017, s. 8]³. Najogólniej można stwierdzić, że konkurencja to rywalizacja między uczestnikami rynku dążącymi do osiągnięcia tego samego celu (najczęściej – pozyskania klienta) [Grzebyk, Kryński, 2011, s. 107–117], natomiast konkurencyjność jest postrzegana jako efekt konkurencji i pokazuje, z jakim skutkiem przedsiębiorstwa rywalizują o klientów [Beyer, 2012, s. 241–254]. Konkurencja występuje nie tylko w ekonomii, ale i w sferze politycznej, społecznej, kulturalnej czy naukowej. Jest wielopłaszczyznowa, złożona, a jej zakres dynamicznie się zmienia. Pierwsze badania naukowe poświęcone konkurencji i konkurencyjności datuje się na lata 70. XX wieku, kiedy to kryzys walutowy, a następnie naftowy, oraz rosnąca rywalizacja przedsiębiorstw na rynku międzynarodowym⁴ zwróciły uwagę na ten aspekt. Ponad pół wieku badań nie pozwoliło jednak wypracować uniwersalnych definicji, choć jest to zjawisko powszechne.

Z perspektywy systemu gospodarczego konkurencyjność może być badana na poziomie makro (państwa czy gospodarki) lub mikro (przedsiębiorstwa), choć w literaturze przedmiotu można też spotkać bardziej szczegółowe podziały [Daszkiewicz, 2020]⁵.

Z poziomu makro można przedstawić definicję OECD, według której jest to zdolność państwa do produkcji dóbr i usług, które zdobywają przewagę na rynku światowym, przy równoczesnym wzroście realnych dochodów ludności w długim okresie, a produkcja ta odbywa się w warunkach wolnego handlu i wolnorynkowej konkurencji [Przedsiębiorczość, 2006]. W definicji OECD można wyróżnić dwa elementy: przewagę gospodarki państwa na rynku międzynarodowym oraz wynikający z niej wzrost zamożności społeczeństwa. Na oba te aspekty w definicji konkurencyjności zwrócili również uwagę m.in. Tysson [Chaudhuri, Ray, 1997, s. 1], Oughton i Whittman [Aiginer, 1998, s. 28] oraz Barker i Kohler [1998, s. 1–12].

Element przewagi z kolei podkreślił m.in. Brunewicz [1993], według którego konkurencyjność to umiejętność przeciwstawiania się konkurencji, a także Porter [1990, s. 73–91], który wskazywał na przewagę wynikającą z innowacyjności przemysłu danego państwa. Definicję, która najszerzej obejmuje wszystkie powyższe czynniki przewagi gospodarki, sformułował Bienkowski [1993, s. 13–14], według którego konkurencyjność to trwała zdolność gospodarki do efektywnej rywalizacji międzynarodowej, przy sprawnym wykorzystaniu czynników produkcji, systemu społeczno-gospodarczego, polityki gospodarczej państwa i warunków międzynarodowych. Czynniki te wpływają na możliwości wydajnego gromadzenia i wykorzystania kapitału oraz rozwoju technicznego, a tym samym – mogą wywierać wpływ na rynki międzynarodowe. Technologiczny aspekt konkurencyjności został również zauważony przez Fagerberga [1988, s. 370–371], gdyż konkurencyjność prowadzi do wzrostu

³ Niektórzy autorzy wskazują jeszcze na pojęcie przewagi konkurencyjnej.

⁴ W szczególności przedsiębiorstw japońskich z amerykańskimi.

⁵ Konkurencyjność może być badana również na poziomie: globalnym, mezo i mikro czy globalnym, regionalnym, makro, mezo, mikro i mikro-mikro.

sprawności technicznej w środowisku dynamicznego rozwoju technologicznego. Wydaje się, że ten przejaw konkurencyjności nabiera obecnie szczególnego znaczenia, w tym także w sektorze bankowym.

Rosnące bogactwo narodu podkreśla natomiast definicja Komisji Europejskiej, według której konkurencyjność państwa to zdolność jego gospodarki do zapewnienia ogółowi zarówno wysokiego, jak i trwałego standardu ekonomicznego oraz niskiej stopy bezrobocia [COM (2023) 168, s. 2]. Na związek konkurencyjności z wysoką jakością życia i wysokimi płacami zwracali uwagę w swoich definicjach m.in. Scott i Lodge [1985].

Z kolei definicje konkurencyjności z poziomu pojedynczego podmiotu (mikro) koncentrują się głównie na jakości i efektywności. Ambastha i Momaya [2004, s. 45–61] zauważają, że konkurencyjność przedsiębiorstwa określa jego udział w rynku, na którym ma miejsce konkurencja. Według Marciniaka [2010] efektem konkurencyjności przedsiębiorstwa jest osiągnięcie przewagi konkurencyjnej. Na istotność przewagi konkurencyjnej zwraca także uwagę Obłój [2001, s. 10–12], który analizował między innymi uwarunkowania procesu budowy tej przewagi.

Prostsze podejście do konkurencyjności przedsiębiorstwa zaproponował między innymi rząd Wielkiej Brytanii, który zdefiniował ją jako umiejętność wytwarzania odpowiednich produktów o odpowiedniej jakości i cenie we właściwym czasie. W tym podejściu konkurencyjność jest identyfikowana z ceną i jakością produktów, kosztami wytwarzania oraz przewagą konkurencyjną (wynikającą z utrzymywania dominującej pozycji rynkowej i wypracowywania dodatniego wyniku finansowego) [Flak, Głód, 2014, s. 87–100].

Definicja, która łączy konkurencyjność państwa i przedsiębiorstwa, została sformułowana przez Światowe Forum Ekonomiczne jako potencjał państwa lub przedsiębiorstwa do kreowania bogactwa większego niż konkurencja na rynku ogólnoswiatowym [Misala, 2007, s. 22]. Natomiast Porter [1990, s. 73–91] dokonał transpozycji tej definicji z poziomu przedsiębiorstwa na państwo.

Wydaje się, że najszersze podejście do konkurencyjności ma miejsce, gdy będzie się ją rozpatrywać z punktu widzenia różnych interesariuszy. Można mówić więc o konkurencyjności dla właścicieli, pracowników, klientów czy dostawców. Dla właścicieli istotna będzie efektywność (nakłady a wyniki), dla pracowników istotne są warunki pracy oraz wynagrodzenie, dla klientów – relacja jakości i ceny otrzymywanych produktów i usług, dla dostawców – skala rozwoju podmiotu, z którym współpracują [Misala, 2007, s. 22].

Aby przybliżyć definicję konkurencyjności, należałoby również przedstawić charakterystyki wymiarów konkurencyjności (tzn. potencjał konkurencyjny, strategie konkurencji, instrumenty konkurowania, pozycję i przewagę konkurencyjną), jak również koncepcje i teorie ekonomiczne konkurencyjności zarówno na poziomie państwa, jak i przedsiębiorstwa⁶.

⁶ Wśród koncepcji i teorii ekonomicznych wymienić m.in. można koncepcję przewagi absolutnej Smitha, koncepcję przewag komparatywnych Ricardo, teorię rozwoju gospodarczego Schumpetera czy teorię konkurencyjności Portera.

Widać więc, że konkurencyjność jest pojęciem wielowymiarowym i nie doczekała się jednoznacznego zdefiniowania. Trafnie ujął to M. Gorynia [1998, s. 105], zauważając, że jest to pojęcie abstrakcyjne, a powodem dyskusji jest powiązanie tego abstrakcyjnego pojęcia z aktualnymi zjawiskami świata codziennego. Tym samym prowadzenie badań nad konkurencyjnością jest przedsięwzięciem trudnym, i choć zajmuje ważne miejsce w nurcie zarządzania, nie wypracowano uniwersalnych koncepcji jej pomiaru i oceny [Flak, Głód, 2014, s. 87–100].

Konkurencyjność sektorów bankowych bada się od strony podażowej (sektorów bankowych) i popytowej (klientów). Konkurencyjność podażowa dotyczy w analizowanej przez nas branży głównie sytuacji finansowej sektorów bankowych. Badania konkurencyjności od strony popytowej powinny z kolei obejmować jakość i zakres oferowanych produktów i usług bankowych, jakość obsługi klienta oraz sprawność kanałów sprzedaży (tradycyjnych i nowoczesnych). Ponieważ trudno byłoby uzyskać wyniki porównywalnych badań (głównie – ankietowych) dotyczących postrzegania przez klientów produktów i sposobów świadczenia usług bankowych w tak rozległym okresie badań (2004–2022) i z tak wielu krajów UE, jedyną możliwością oceny konkurencyjności sektorów bankowych jest ocena konkurencyjności od strony podażowej. Próbę oceny konkurencyjności popytowej podjęto w sekcji 4 artykułu, gdzie, na podstawie wyników badań i tendencji rynkowych, przedstawiono wybrane czynniki popytowe wpływające na konkurencyjność banków. Jest ona jednak ograniczona zakresem przeprowadzanych analiz oraz dotyczy odmiennych okresów badawczych.

Do oceny konkurencyjności podażowej powinno się wykorzystywać szeroką gamę wskaźników, ponieważ pojęcie to dotyczy wielu aspektów i obszarów działania. Powinny być badane ważniejsze wskaźniki dynamiki oraz udziału aktywów i pasywów, efektywności, wypłacalności i adekwatności kapitałowej, płynności finansowej i jakości aktywów, a także wskaźników dotyczących cyfryzacji i technologii informacyjnych, które obecnie mają decydujący wpływ na poziom konkurencyjności banków oraz sektorów bankowych. Jednocześnie dużym problemem przy tak przeprowadzonej ocenie może być brak porównywalności danych i wyników ze względu na różne determinanty wskazywane w badaniach [Siudek i in., 2013, s. 25–36].

3. Analiza konkurencji sektora bankowego

Badanie konkurencyjności podażowej sektora bankowego zostanie poprzedzone analizą konkurencji, która, jak wcześniej wspomniano, jest zagadnieniem powiązaniem. Wśród popularnych miar, które są stosowane do analizy konkurencji sektora bankowego, wyróżnia się wskaźnik CR-5 lub CR-3 (CR-5 – *concentration ratio* 5 lub CR-3)⁷, ukazujący skalę koncentracji. Jest to udział pięciu (lub trzech) największych podmiotów w aktywach⁸ sektora bankowego

⁷ Inne wskaźniki to: wskaźnik Herfindahla – Hirschmana (HHI), statystyka H, indeks Lerner'a (L), indeks Boone'a czy metoda Panzara i Rosse'a. Ze względu na dostępność danych do oceny konkurencji zostanie zastosowany jedynie wskaźnik CR-5.

⁸ Alternatywnie w kredytach lub depozytach.

w danym państwie [Pawłowska, 2015, s. 25–38]. Najczęściej stosowana jest analiza zmian jego poziomu w czasie, jak i porównania pomiędzy krajami. Przyjmujemy – w uproszczeniu – że mierzy ona intensywność konkurencji (*competitive intensity*). Rosnąca koncentracja może z jednej strony wskazywać na spadek konkurencji, chociaż z drugiej strony – na dążenie podmiotów gospodarczych do wzrostu udziału w rynku, dzięki np. innowacjom. Z tego względu na konkurencyjność należy patrzeć nie tylko przez pryzmat miar koncentracji [Pike, 2018]. Analizie koncentracji w dalszej części artykułu towarzyszy więc szereg innych zmiennych, istotnych z perspektywy funkcjonowania sektora bankowego.

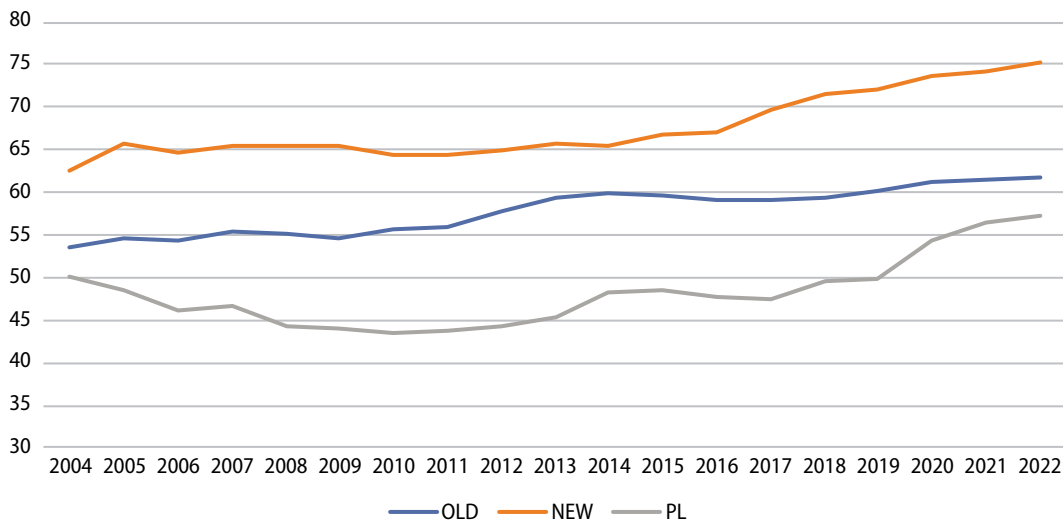
Z jednej strony koncentracja sektora bankowego może prowadzić do wzrostu jego efektywności, z drugiej jednak – do zwiększenia ryzyka systemowego. Jednocześnie zbyt duża koncentracja może ograniczyć konkurencję na rynku bankowym oraz zachęcać banki do podejmowania nadmiernego ryzyka. Wyniki badań nie są w tym zakresie jednoznaczne. Bretschger i inni [2012, s. 3336–3345] w latach 1970–2009 przeanalizowali dla grupy 160 krajów zależność między koncentracją (CR-3) a prawdopodobieństwem wystąpienia kryzysu. Wyniki tych badań wskazują na to, że wysoka rentowność (mierzona wskaźnikiem ROA, hipoteza koncentracja-stabilność) przyczynia się do wzrostu stabilności, podczas gdy wysoki poziom marży odsetkowej zwiększa prawdopodobieństwo wystąpienia kryzysu (hipoteza koncentracja-kruchość). Łączny wpływ obu tych sytuacji nie jest jednoznaczny. Z kolei badania przeprowadzone tylko dla 133 krajów rozwijających się dla lat 2002–2020 wskazują, że sektory bankowe o wyższej koncentracji są bardziej stabilne, jednocześnie podkreślając ważną rolę kapitałów własnych [Tran i in., 2022, s. 1251–1259]. Należy jednak mieć na względzie, że badania te nie odnoszą się bezpośrednio do kosztów ratowania banków dużych, doświadczających kłopotów finansowych. Patrząc na koncentrację z tej właśnie perspektywy, należy zauważyć, że niższa koncentracja oznacza potencjalnie także niższe koszty ratowania banków dużych. Można stwierdzić, że w przypadku wielu państw postkomunistycznych wskaźnik koncentracji przyjmuje wyższe wartości od średniej w państwach Europy Zachodniej [Kata, Chmiel, 2019, s. 80–93].

Na rysunku 1 przedstawiono średnie wskaźniki CR-5 dla dwóch zdefiniowanych grup państw oraz dla Polski w okresie od 2004 do 2022 roku.

Poziom koncentracji w sektorach bankowych „nowych” państw europejskich był przez cały okres objęty analizą wyższy niż w państwach „starych”. Różnica zaczęła się powiększać w 2015 roku, rosnąc z poziomu 7 punktów procentowych (p.p.) do 13 p.p. w latach 2020–2022. Na tym tle koncentracja w polskim sektorze bankowym jest niższa niż w obu grupach państw. Wzrost koncentracji na rynkach „nowych” można przypisać niskim stopom procentowym, co stymulowało w tych państwach konsolidację, aby obniżyć koszty funkcjonowania (w praktyce wskaźnik C/I, o którym mowa w kolejnej sekcji). W państwach „starych” koncentracja wzrosła w niewielkim stopniu w latach 2015–2022, bo tylko o 2 p.p. Zjawisko to można tłumaczyć różną strukturą własności w sektorach bankowych obu grup państw – w państwach „nowych” przeważa wśród właścicieli kapitał zagraniczny [Iwanicz-Drozdowska i in., 2018], jak też szerszym katalogiem linii biznesowych, w których prowadzą działalność banki

z państw „starych”. Banki z państw „nowych” zazwyczaj koncentrują swoją aktywność biznesową na tradycyjnych produktach bankowych, jakimi są depozyty i kredyty, oferowane różnym grupom klientów, zaś banki z państw „starych” wykazują sporą aktywność w zakresie transakcji spekulacyjnych lub/i z zakresu bankowości inwestycyjnej.

Rysunek 1. CR-5 w krajach europejskich 2004–2022 (%)

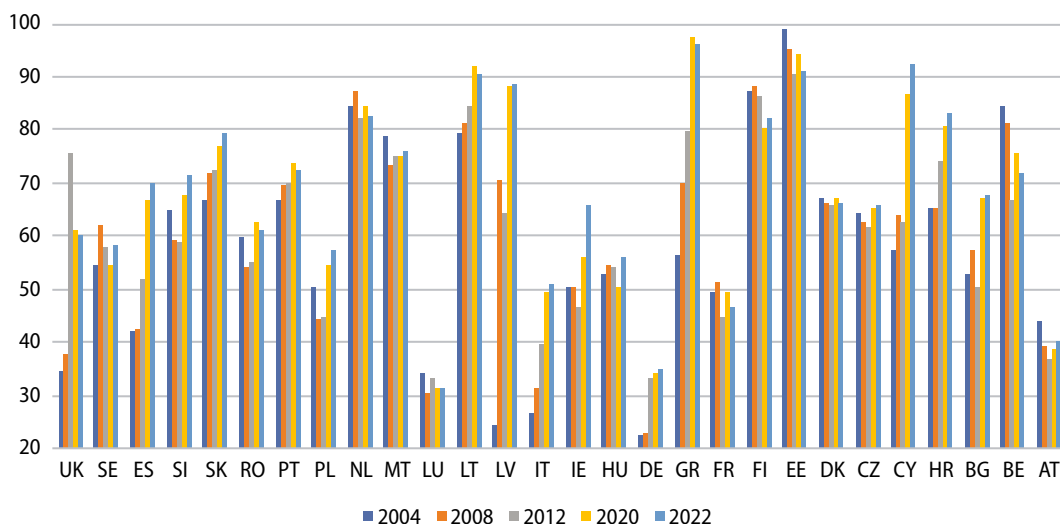
Uwagi: OLD – „stare” państwa objęte analizą; NEW – „nowe” państwa objęte analizą; PL – Polska.

Źródło: dane EBC; opracowanie własne.

Najwyższą koncentracją (co najmniej 90%) w objętych analizą państwach europejskich według stanu na koniec 2022 roku charakteryzowały się: Grecja (96%), Cypr (92%), Estonia (91%) i Litwa (90%). Na koniec 2004 roku CR-5 w wysokości przynajmniej 90% występował tylko w Estonii (99%). Najniższy współczynnik koncentracji na koniec 2022 roku obserwowany był w Luksemburgu (31%). Warto zwrócić uwagę na to, że według stanu na koniec 2004 roku najniższą koncentracją charakteryzował się sektor bankowy w Niemczech (22%), gdzie CR-5 w analizowanym okresie wzrósł o 13 p.p. W Polsce natomiast CR-5 wzrósł w analizowanym okresie z 50% do 57%.

Na rysunku 2 przedstawiono wartość wskaźników CR-5 dla poszczególnych państw w wybranych latach (w celu zapewnienia odpowiedniej czytelności rysunku). Wybrano początkowy i końcowy rok okresu analizy, jak również trzy obserwacje naznaczone wydarzeniami kryzysowymi, tj. 2008 rok – globalny kryzys finansowy, 2012 rok – kryzys zadłużeniowy w strefie euro, 2020 rok – wybuch pandemii koronawirusa [Iwanicz-Drozdowska i in., 2023]. W większości państw koncentracja wzrastała po każdym z tych kryzysów, przy czym wyłamują się z tej tendencji Finlandia, Estonia, Austria, Malta i Luksemburg. Wzrost koncentracji na skutek zdarzeń kryzysowych wynikał z operacji fuzji lub przejęć (dobrowolnych lub przymusowych), a także wycofywania się niektórych inwestorów z rynku i sprzedaży biznesu innym bankom działającym w danym państwie.

Rysunek 2. Wskaźnik CR-5 w krajach europejskich (%)

Uwagi: oznaczenia nazw państw wg dwuliterowego kodu ISO 3166 alpha-2.

Źródło: dane EBC; opracowanie własne.

4. Wybrane czynniki wpływające na konkurencyjność banków na podstawie wyników badań i tendencji rynkowych

Kondycja finansowa stanowi jeden z elementów oceny konkurencyjności, wpływający na poziom zaufania do banku. Według badań Harasim [2009] czynnik ten jest szczególnie istotny dla klientów lokujących w bankach oszczędności. Ważną determinantą konkurencyjności z perspektywy klientów jest stopień zaawansowania banków we wdrażaniu nowych technologii, co potwierdzają badania Siudka i innych [2013, s. 25–36], a także Stępień [2004, s. 65] oraz Bergera [2003, s. 141]. Faulkner i Bowman [1996, s. 37–40] podkreślają z kolei, że osiągnięcie trwałej przewagi konkurencyjnej zapewnić może dobra kondycja finansowa, zdolność do generowania ponadprzeciętnych wyników finansowych oraz rosnący udział w rynku. Z tego względu w niniejszym artykule przywiązujemy do tych kwestii największą wagę.

Ze względu na to, że banki pełnią rolę pośredników finansowych, kolejnym istotnym czynnikiem konkurencyjności jest poziom marży odsetkowej. Według Piocha i Radlińskiej [2008, s. 4–12] wzrost poziomu konkurencyjności jest wprost proporcjonalny do spadku marży odsetkowej i przekłada się na wzrost sumy bilansowej oraz kapitałów własnych. Istotność marży potwierdzają także badania Besanko i Thakora [1992, s. 909–932], które wykazały proporcjonalną zależność pomiędzy redukcją barier wejścia na rynek bankowy a spadkiem oprocentowania kredytów i wzrostem stóp depozytów, czy badania Harasim [2009], zgodnie z którymi wysokość oprocentowania kredytów i depozytów jest głównym czynnikiem wyboru banku przez klientów. Oprocentowanie było także przedmiotem analizy Degryse

i Ongeny [2005, s. 231–266], którzy udowodnili, że wysokie stopy oprocentowania kredytów przyczyniają się do redukcji konkurencyjności banków. Zmiany poziomu marży odsetkowej w Polsce wynikały głównie ze zmian w środowisku stóp procentowych, jak i wprowadzenia podatku bankowego (odzwierciedliło się to w poziomie oprocentowania depozytów i rachunków oszczędnościowych). Z tego względu nie można traktować zmian marży odsetkowej akurat w przypadku naszego kraju jako efektu zmiany konkurencyjności.

W przeciwieństwie do przedsiębiorstw, mniej istotnym czynnikiem przewagi konkurencyjnej jest jakość produktów i obsługi klientów (badania Stankiewicza [2002, s. 78–79] oraz badania Harasim [2009]), przy czym waga jakości rośnie po dokonaniu wyboru banku przez klienta, w trakcie korzystania z jego usług (Harasim [2009]). Do odmiennych wniosków prowadziły natomiast badania Jonas [2002], zgodnie z którymi trwała przewaga konkurencyjna możliwa jest jedynie dzięki wysokiej jakości usług, pozytywnemu wizerunkowi i stabilnej reputacji banku.

Stały wzrost udziału banków już prowadzących działalność oraz ich systematycznie umacniająca się pozycja na rynku, to kolejna determinanta konkurencyjności. Stanowi ona barierę wejścia na rynek nowych podmiotów, co zostało zauważone przez Ilczuk [2020, s. 45–55], która badała poziom konkurencji w segmencie usług bankowości detalicznej w Polsce. Wyniki te potwierdzają także analizy Bergera i Hannana [1989, s. 291–299], którzy wykazali większą efektywność banków dużych, oferujących wyższe ceny usług.

Obok powyższych czynników wewnętrznych, na konkurencyjność banków mają wpływ determinanty zewnętrzne, często o charakterze długoterminowym. Do grupy tych czynników można zaliczyć m.in. transformację rynkową gospodarki w Polsce, pojawienie się inwestorów zagranicznych oraz integrację z gospodarką Unii Europejskiej i zjawisko globalizacji rynków finansowych. Według Pyki prowadzą one do destabilizacji funkcjonowania banków komercyjnych [Syrek, 1999, s. 36–40]. Porównywalne wnioski sformułowali Angelini i Catorrelli [1999, s. 7–46], badający konkurencyjność banków na rynku włoskim, oraz Claessens i inni [2001, s. 891–911], czy Barth i inni [2001, s. 205–248], według których dostęp banków z kapitałem zagranicznym do rynku zmusza banki rodzime do większej efektywności i ogranicza ich marżę odsetkową. Jednocześnie, według Claessensa i Leavena [2004, s. 563–583], koncentracja na rynku usług bankowych prowadzi do redukcji efektywności (z wyjątkiem wysoko rozwiniętych gospodarek). A wyniki badań Eschenbach i Francois [2002] pokazały wysoką korelację pomiędzy otwartością i konkurencyjnością systemu bankowego a wzrostem gospodarczym.

Liczne badania konkurencyjności banków skupiają się na ocenie ich efektywności. Jedną z popularniejszych metod wykorzystywanych do oceny efektywności jest metoda DEA (*Data Envelopment Analysis*)⁹, wykorzystująca dane poszczególnych podmiotów, a nie zagregowane dla całego sektora lub grupy banków. DEA jest metodą nieparametryczną, definiuje efektywność jako stosunek sumy ważonych efektów do sumy ważonych nakładów i daje

⁹ Inne nazwy DEA to: metody obwiedni danych, metody analizy danych granicznych, metody granicznej analizy danych lub metody analizy efektywności granicznej.

możliwość jednoczesnej analizy zależności pomiędzy wieloma nakładami i rezultatami. Metoda ta była wykorzystywana w badaniach m.in. Pawłowskiej [2003; 2004], Kopczewskiego [2000], Rogowskiego [1996], Gospodarowicza [Zeliaś, 2004], Mielnika i Szambelańczyka [2006], Stoli [2011], Kisielewskiej [Zarzecki, 2006, s. 513–531], Sobolewskiego i Stępnia [2015, s. 199–212], Zychowicza [2001], Feruś [2006, s. 92–103], Perek [2014, s. 222–235] czy Nowak i Matuszyk [2012, s. 57–80]. W zależności od celu badania oraz przyjętego zestawu zmiennych stanowiących nakłady i efekty można przeprowadzić różne oceny efektywności. Przykładowo, Guzik [2009] wybrał cztery nakłady (majątek trwałe, wkłady, koszty działalności i zatrudnienie) oraz dwa efekty (kredyty i należności międzybankowe), natomiast Kopiński i Porębski [2015, s. 257–267] wskazali dwa nakłady (aktywa banku i liczbę pracowników) oraz cztery efekty (poziom depozytów, wartość kredytów, liczbę klientów banku i poziom współczynnika wypłacalności).

Wnioski z badań z wykorzystaniem tej metody mogą więc być odmienne. Badania Pawłowskiej [2003, s. 20–34], przeprowadzone dla lat 1997–2001, pokazały, że produktywność banków komercyjnych w tym okresie wzrosła, z wyjątkiem roku 2001. Badanie Kopińskiego i Porębskiego [2015], przeprowadzone dla lat 2012–2014 w grupie 10 banków komercyjnych, wskazało, że ich efektywność stopniowo rosła. Obliczenia Sobolewskiego i Stępień [2015] (dla 14 największych banków komercyjnych, w latach 1996–2009) wykazały, że w latach 1996–2000 efektywność była niska, w latach 2001–2009 – systematycznie rosła, a globalny kryzys finansowy w niewielkim stopniu miał wpływ na ich kondycję, choć w większości zanotowano pewne obniżenie efektywności w 2008 r. Natomiast z badań przeprowadzonych przez Mielnika i Szambelańczyka [2006] w sektorze banków spółdzielczych w latach 1997–2003 wynikało, że efektywność banków decydujących się na konsolidację (ze względu na wymogi dotyczące minimalnej bazy kapitałowej) była niższa niż średnia sektora. Badania Perek [2014], prowadzone dla banków spółdzielczych w latach 2005–2011, pokazały, że ich efektywność ulegała znacznym wahaniom, przy czym większość banków wykazywała rosnące efekty skali. Najwyższy poziom efektywności banki spółdzielcze osiągnęły w 2009 r., a najniższy – w latach 2009–2010 oraz 2010–2011. W dalszej części artykułu nie wykorzystujemy metody DEA, jako że analizujemy wyłącznie dane zagregowane.

5. Sytuacja sektora bankowego w Polsce

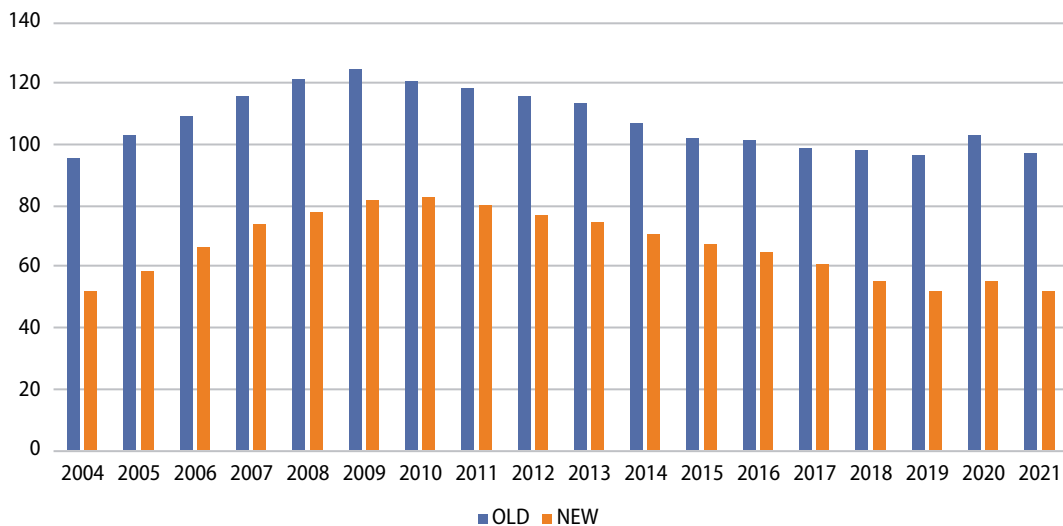
Jak zostało to zasygnalizowane w sekcji 2, w celu oceny konkurencyjności podażowej analizie poddano wybrane mierniki pozwalające ocenić skalę rozwoju oraz sytuację ekonomiczno-finansową sektora bankowego, biorąc pod uwagę efektywność (mierzoną ROE – *return on equity*, C/I – *cost-to-income*, marżą odsetkową) oraz wypłacalność (mierzoną współczynnikiem wypłacalności i relacją aktywów do kapitałów własnych – współczynnikiem dźwigni¹⁰).

¹⁰ Alternatywą wyznaczonego współczynnika dźwigni jest wskaźnik dźwigni (*leverage ratio*, LR), który jest normą adekwatności kapitałowej. Jest to relacja funduszy własnych banku, zaliczonych do funduszy Tier 1, do

Celowo pomijamy kwestie płynności, jako że ujednolicone w państwach europejskich normy dotyczące płynności weszły w życie późno (w 2016 i 2021 roku) i nie ma możliwości przeprowadzenia analizy porównawczej dla interesującego nas okresu. W przypadku polskiego sektora bankowego pozycja płynnościowa jest bardzo dobra i nie rodzi obaw [Informacja na temat, 2023, s. 55–56]¹¹.

Na rysunku 3 przedstawiono wielkość sektorów bankowych, wykorzystując publikowany przez MFW wskaźnik „kredyt bankowy krajowy udzielony sektorowi prywatnemu do PKB” (*domestic credit to private sector to GDP*). Różnica pomiędzy dwiema analizowanymi grupami państw utrzymywała się przez cały okres i państwa „nowe” nie zdołały znacząco zmniejszyć istniejącego dystansu. Różnica wahała się od 37 p.p. (2015) do 51 p.p. (2021). W przypadku polskiego sektora bankowego wskaźnik ten wzrósł o 20 p.p. – do 46% na koniec 2021 roku.

Rysunek 3. Kredyt bankowy krajowy do PKB w krajach europejskich 2004–2021 (%)

Uwagi: OLD – „stare” państwa objęte analizą; NEW – „nowe” państwa objęte analizą.

Źródło: dane World Bank; opracowanie własne.

Sektory bankowe w państwach „nowych”, w tym w Polsce, są znacząco mniejsze niż w państwach „starych”, co często jest traktowane jako przejaw niskiego rozwoju finansowego, zarazem jednak uznaje się, że systemy bankowe państw „starych” są nadmiernie rozbudowane [European Systemic, 2014]. W latach 90. sugerowano, że państwa postkomunistyczne powinny nadgonić dystans i osiągnąć skalę rozwoju zbliżoną do państw „starych”. Rynki bankowe w tych państwach nie rozwinęły się jednak tak dynamicznie, co było jednym z czynników,

łącznej kwoty ekspozycji banku (bilansowej i pozabilansowej). Tak jak w przypadku norm dotyczących płynności, obowiązek jego wyznaczania nie obejmuje okresu objętego badaniem.

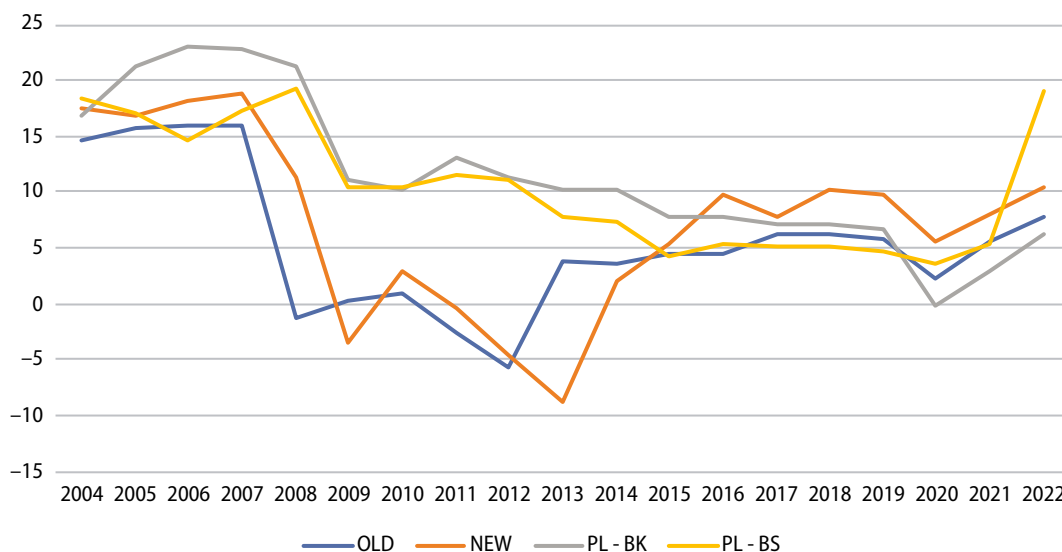
¹¹ Świadczyć o tym mogą m.in. wysokie poziomy nadzorczych norm płynności krótkoterminowej (LCR) i długoterminowej (NSFR), które od początku ich ustanowienia, kształtują się istotnie powyżej obowiązującego minimum.

które ograniczyły wpływ zjawisk kryzysowych, głównie globalnego kryzysu finansowego, na sektory bankowe i gospodarki tych państw [Iwanicz-Drozdowska, Smaga, 2016].

Jak wskazano w sekcji 2, polski sektor bankowy cechuje się średnią koncentracją, a zatem i konkurencję na rynku można uznać za średnią. Banki mają możliwość zabiegania o klienta i konkurowania ceną, jakością i nowoczesnością oferowanych rozwiązań. Udział banków spółdzielczych w rynku wzrastał stopniowo od początku okresu analizy (2004 r.), z 5% udziału w rynku do ok. 7% na koniec okresu analizy, jednak od 2019 roku można było zaobserwować lekki spadek udziału banków spółdzielczych w aktywach.

Na rysunkach 4 i 5 przedstawiono odpowiednio kształtowanie się wartości ROE oraz wskaźnika C/I. W przypadku ROE widoczne są załamania jego poziomu w okresach okołokryzysowych, przy czym w przypadku globalnego kryzysu finansowego i kryzysu w strefie euro do załamania wartości ROE dochodziło rok wcześniej w „starych” niż „nowych” państwach europejskich. Należy to przypisać większej ekspozycji banków z państw „starych” na czynniki ryzyka, będące zarzewiem danego zdarzenia kryzysowego. Dodatkowo, struktura właścicielska banków w państwach „nowych” powodowała, iż w ramach polityki grupy bankowej konsekwencje określonych decyzji były odczuwane z opóźnieniem.

Rysunek 4. Średnie ROE w krajach europejskich 2004–2022 (%)

Uwagi: OLD – „stare” państwa objęte analizą; NEW – „nowe” państwa objęte analizą; PL-BK – polskie banki komercyjne; PL-BS – polskie banki spółdzielcze.

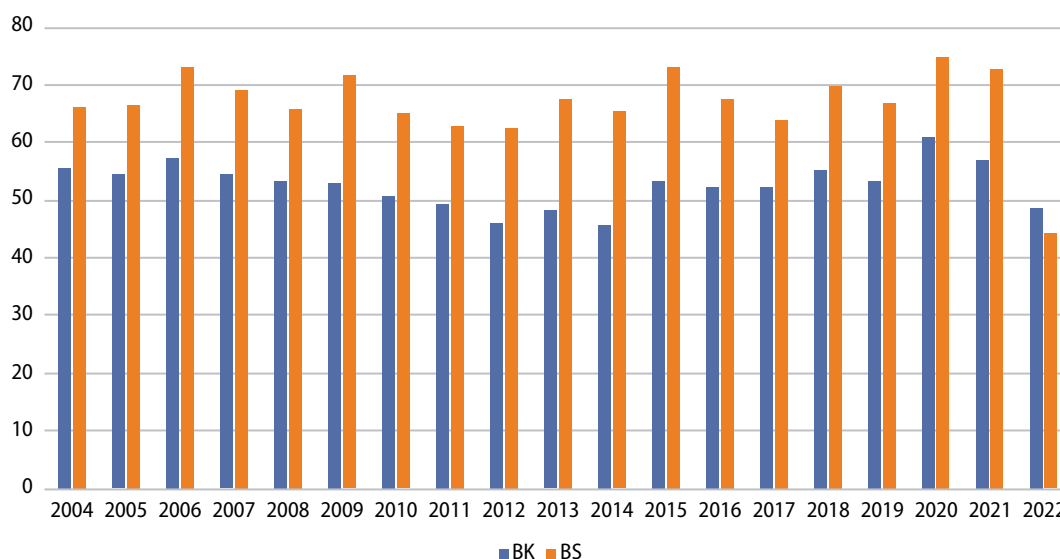
Źródło: dane EBC, UKNF; opracowanie własne.

W okresie przed wybuchem globalnego kryzysu finansowego ROE było najczęściej wyższe niż 15% w obu grupach państw i w przypadku polskich banków spółdzielczych, zaś w przypadku polskich banków komercyjnych nie niższe niż 20%. Globalny kryzys finansowy spowodował znaczącą obniżkę stóp zwrotu na kapitale, w tym ich ujemny poziom w latach około

kryzysowych¹². W tym czasie banki działające w Polsce wykazywały relatywnie korzystny poziom ROE na tle innych państw. Wynika to z czynników wspomnianych już powyżej. Należy jednak podkreślić, że od 2016 roku przeciętna rentowność sektorów bankowych innych „nowych” państw UE jest wyższa niż w Polsce. Wynika to w dużej mierze z wprowadzenia tzw. podatku bankowego [Dz.U. 2016, poz. 68 z późn. zmianami], który wpłynął negatywnie na poziom konkurencyjności sektora bankowego w Polsce, oceniany z perspektywy jego rentowności.

ROE polskiego sektora bankowości komercyjnej kształtowało się przez większość okresu korzystniej niż w przypadku sektora bankowości spółdzielczej, przy czym sytuacja ta odwróciła się w 2020 roku. Na słabsze wyniki banków komercyjnych wpłynął problem portfela kredytów frankowych (odpisy tworzone przez banki na ryzyko prawne w związku z wyrokiem TSUE [(C-260/18), od C-80/21 do C-82/21]), zaś od 2021 roku skok ROE w sektorze banków spółdzielczych był wynikiem wzrostu poziomu stóp procentowych i korzystnego kształtowania się marży odsetkowej.

Rysunek 5. C/I w sektorze bankowym w Polsce 2004–2022 (%)

BK – banki komercyjne; BS – banki spółdzielcze.

Źródło: dane UKNF; opracowanie własne.

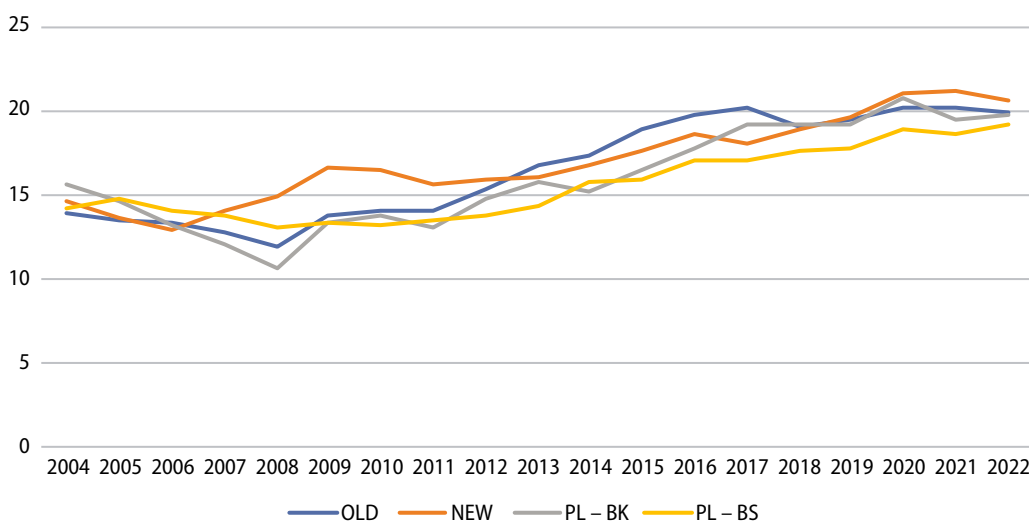
W przypadku wskaźnika C/I banki komercyjne w Polsce przez cały czas wykazywały niższy jego poziom niż banki spółdzielcze, w przypadku których C/I było wyższe od 10 do 20 p.p., za wyjątkiem roku 2022. Banki spółdzielcze w zdecydowanie mniejszym zakresie mają możliwość skorzystania z efektów skali i dlatego ich wskaźniki C/I są zazwyczaj wyższe niż w bankach komercyjnych. Wyjątek zaobserwowany w 2022 roku wynika z silnego

¹² W 2013 roku wśród krajów „nowych” największy wpływ na ujemny wynik miały Cypr i Słowenia.

przyrostu wyników odsetkowych banków spółdzielczych dzięki relatywnie wysokim stopom procentowym.

Jak wspomniano, marża odsetkowa jest także traktowana jako ważny czynnik w ocenie konkurencyjności. Marża odsetkowa w całym sektorze bankowym w Polsce, według danych ECB, mieściła się zasadniczo w granicach od 2% do 4%, wykazując przez większość okresu tendencję spadkową. Z racji tego, że nie dla wszystkich analizowanych państw dostępne były dane dotyczące marży odsetkowej, zarysujemy syntetycznie występujące różnice. W państwach „starych” marża odsetkowa wynosiła przez przeważającą część okresu 1% – 2%, zaś w państwach „nowych”, szczególnie na początku okresu analizy, była o kilka punktów procentowych wyższa. Należy to przypisać zaszłościom związanym z okresem transformacji i często wyższej niż w państwach „starych” inflacji. Wyższą marżę odsetkową w państwach „nowych” można także wyjaśnić wyższym niż w państwach „starych” poziomem ryzyka kredytowego klientów, co rzutowało na cenę kredytu. Dodatkowo jednak można interpretować to jako efekt większej konkurencji na rynkach bankowych państw „starych”.

Rysunek 6. Średni współczynnik wypłacalności w krajach europejskich 2004–2022 (%)

Uwagi: OLD – „stare” państwa objęte analizą; NEW – „nowe” państwa objęte analizą; PL-BK – polskie banki komercyjne; PL-BS – polskie banki spółdzielcze.

Źródło: dane EBC, UKNF; opracowanie własne.

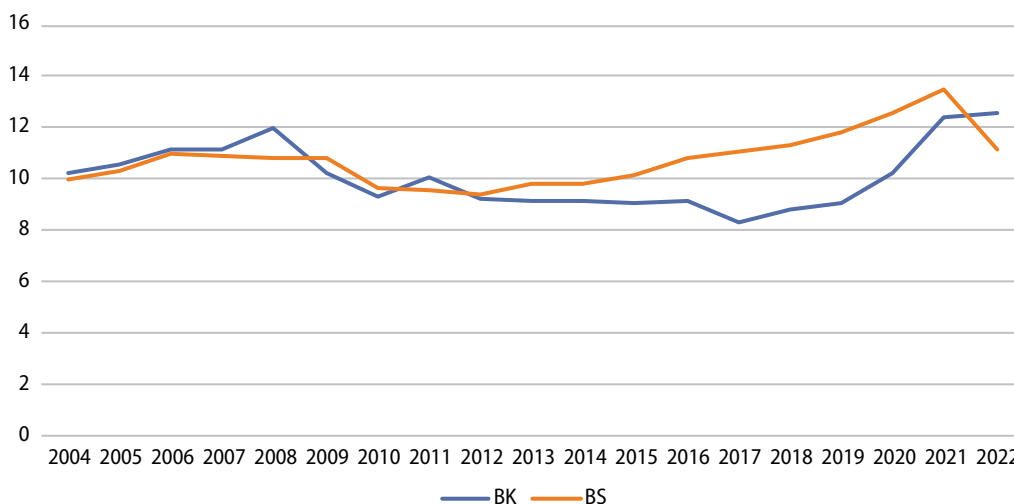
W przypadku wypłacalności mierzonej współczynnikiem wypłacalności (*capital adequacy ratio*¹³, CAR) sytuacja w obu grupach państw była zbliżona i ulegała stopniowej poprawie, tj. sektory bankowe wzmocniały swoje kapitały (rysunek 6). W żadnym przypadku uśredniony poziom wskaźników nie obniżył się poniżej 8%, który jest minimalnym wymogiem określonym przez regulacje nadzorcze. Wzrost CAR od 2015 roku należy wiązać z wprowadzeniem,

¹³ Inna stosowana nazwa to TCR – *total capital ratio*.

po doświadczeniach globalnego kryzysu finansowego, dodatkowych wymogów, które określone są jako bufor kapitałowe¹⁴.

Sytuacja w polskich bankach komercyjnych i spółdzielczych także była zbliżona, przy czym od 2015 roku banki komercyjne wykazywały nieznacznie wyższy TCR, co częściowo wynika z faktu, że największe z nich mają także nałożony bufor innej instytucji o znaczeniu systemowym (O-SII – *other systemically important financial institution*).

Rysunek 7. Relacja aktywów do kapitałów własnych w sektorze bankowym w Polsce 2004–2022

BK – banki komercyjne; BS – banki spółdzielcze.

Źródło: dane UKNF; opracowanie własne.

Dodatkowo w przypadku banków działających w Polsce analizie poddano relację aktywów do kapitałów własnych (dźwignia, rysunek 7). Relacja ta mieściła się w analizowanym okresie w przedziale od 8 do 12 razy, tj. tyle razy sumy bilansowe były wyższe od kapitałów własnych. Przez większość analizowanego okresu tak zdefiniowana dźwignia była wyższa w sektorze banków spółdzielczych niż komercyjnych.

6. Perspektywy i wyzwania dla konkurencyjności sektora finansowego – podsumowanie

Jak wynika z przeprowadzonej analizy literatury, różnorodne czynniki wpływają na konkurencję i konkurencyjność sektora bankowego. W artykule podjęto próbę oceny znaczenia tych czynników dla konkurencyjności sektora bankowego w Polsce na tle innych państw,

¹⁴ Wyróżnia się bufor: zabezpieczający, antycykliczny, ryzyka systemowego oraz globalnej instytucji o znaczeniu systemowym lub innej instytucji o znaczeniu systemowym (tj. systemowo ważnej w danym kraju).

które można było skwantyfikować za pomocą publicznie dostępnych, porównywalnych danych. Należy wskazać, że polski sektor bankowy nie jest aktywny w skali międzynarodowej i nie buduje na arenie międzynarodowej swojej pozycji, jednak jest na niej „biorcą” kapitałów i powinien wykazywać atrakcyjność z perspektywy potencjalnych inwestorów. Takie obciążenia, jak podatek bankowy, redukują atrakcyjność polskiego rynku bankowego dla potencjalnych inwestorów.

Biorąc pod uwagę koncentrację występującą w polskim sektorze bankowym, to jest ona średnia i na tle państw „nowych” i większości „starych” (za wyjątkiem Austrii, Francji, Luksemburga, Niemiec i Włoch) kształtuje się korzystnie (tzn. jest niższa), co jest ważne nie tylko z perspektywy konkurencji, ale również z perspektywy ewentualnej konieczności ponoszenia kosztów związanych z ratowaniem największych banków. Polski sektor bankowy jest relatywnie mały w relacji do PKB na tle innych państw, co nadal stwarza przestrzeń do rozwoju, z zastrzeżeniem, że wzrost skali działania nie powinien być celem samym w sobie. Zarówno w Polsce, jak i w innych państwach banki nabywały papiery wartościowe emitowane przez rządy na dużą skalę, szczególnie po globalnym kryzysie finansowym. W polskich realiach dodatkowym czynnikiem „efektu wypychania” jest to, że zakup tych papierów uwalnia banki z części podatku bankowego. Jego wprowadzenie w 2016 roku zmieniło politykę cenową banków, co szczególnie mocno odczuli deponenci [Witkowski, 2017, s. 189–201]¹⁵, a także pogorszyło pozycję konkurencyjną banków działających w Polsce, na tle innych gospodarek, gdzie takich rozwiązań nie wprowadzono.

Pod względem sytuacji ekonomiczno-finansowej polski sektor bankowy na tle innych państw wypada korzystnie lub mieści się w „średniej” zarówno pod względem efektywności, jak i wypłacalności (co potwierdziło hipotezę główną H1). W przypadku analizy wyłącznie rynku krajowego można poddać ocenie konkurencyjność banków komercyjnych i spółdzielczych. Wypłacalność obu grup banków kształtuje się na zbliżonym poziomie, zaś efektywność działalności w ostatnim czasie jest wyższa w bankach spółdzielczych niż komercyjnych. Wynika to z dwóch zasadniczych czynników. Po pierwsze, z obciążenia banków komercyjnych problemem kredytów frankowych, co wiązało się z koniecznością tworzenia rezerw na ryzyko prawne. Po drugie, z większej wrażliwości wyników finansowych banków spółdzielczych na zmianę stóp procentowych, co przy obserwowanej od 2021 roku tendencji wzrostu stóp procentowych okazało się korzystne. Należy jednak pamiętać, że w sytuacji spadku poziomu stóp procentowych ta korzystna tendencja wyników finansowych banków spółdzielczych ulegnie odwróceniu. Chociaż w literaturze wśród czynników podlegających ocenie nie uwzględniano do tej pory efektu finansowego uzyskiwanego na prowizjach, to ten element należałoby uwzględnić w dalszych badaniach, bowiem pozwala on stabilizować wyniki finansowe banków w środowisku spadających marż odsetkowych.

¹⁵ Badanie transferu kosztów podatku bankowego przez banki na klientów zostało przeprowadzone m.in. przez Witkowskiego.

Dobra ocena sytuacji ekonomiczno-finansowej polskiego sektora bankowego na tle innych państw UE nie wskazuje jednoznacznie na jego trwałą konkurencyjność. Poniżej zarysowane zostały perspektywy i wyzwania dla polskiego sektora bankowego.

Dla budowy konkurencyjności w gospodarce 4.0 w oczach klientów i inwestorów istotną rolę odgrywa wykorzystywanie nowych technologii. Ogólnie polski sektor bankowy jest bardzo zaawansowany w stosowaniu nowych technologii [Iwanicz-Drozdowska i in., 2023], a w niektórych obszarach wykazuje lepsze rozwiązania niż stosowane w państwach „starych”. Banki komercyjne są bardziej zaawansowane w zakresie nowych rozwiązań technologicznych niż banki spółdzielcze, które stopniowo redukują lukę technologiczną. Wymaga to poniesienia wysokich nakładów, a także odpowiedniego wykorzystywania wdrożonych rozwiązań, aby można było osiągnąć efekt skali. Wdrażanie i wykorzystywanie nowych technologii wymaga także odpowiedniego zaplecza ICT.

Dodatkowo BigTech i spółki technologiczne podejmują działania mające na celu zdobycie udziału w rynku usług finansowych kosztem udziału banków. Z tego względu banki w wielu państwach znajdują się pod presją ze strony tych podmiotów i decydują się dosyć szybko na wdrażanie nowych rozwiązań technologicznych, aby nie zostać w tyle. Wyścig technologiczny wymaga przemyślanej strategii w celu optymalnego wykorzystania zasobów, co łatwiejsze do wprowadzenia jest w bankach komercyjnych. Pozostanie przez dany podmiot w tyle w wyścigu technologicznym ograniczy jego konkurencyjność i może doprowadzić do utraty klientów. Banki spółdzielcze zwracają na ten czynnik coraz większą uwagę.

W przyszłości konkurencja o klienta będzie jeszcze większa ze względu na zmiany demograficzne, głównie starzenie się społeczeństwa i spadającą liczbę ludności, co jest czynnikiem ogólnoeuropejskim. Wyludnianie się dotknie najprawdopodobniej w większym stopniu obszarów wiejskich i mniejszych miejscowości, co zróżnicuje pozycję konkurencyjną obu grup banków działających w Polsce. Dla ograniczenia procesów wyludniania się konieczne jest podejmowanie działań z zakresu rozwoju regionalnego, jak i przemyślanej polityki migracyjnej.

Poza wskazanymi powyżej, czynnikiem ograniczającym konkurencyjność banków na rynku europejskim jest rosnąca liczba i zakres regulacji, także z zakresu ESG, jak również ograniczone zastosowanie w nich zasady proporcjonalności. Konieczność ciągłego dostosowywania się do nowych regulacji wpływa niekorzystnie na możliwości rozwoju aktywności biznesowej.

Biorąc pod uwagę powyższe wnioski, które mogą stanowić potwierdzenie pomocniczej hipotezy badawczej H1a, należy postulować dążenie do poprawy konkurencyjności banków działających w Polsce, co powinno także przyczynić się do zwiększenia dopływu kredytów do sektora prywatnego, a dzięki temu do wspierania rozwoju gospodarczego kraju. W tym celu należy wskazać na potrzebę systemowego rozwiązania problemu kredytów frankowych, podatku bankowego, jak również szerszego zastosowania zasady proporcjonalności w przypadku regulacji nadzorczych. To ostatnie zagadnienie ma szczególne znaczenie z perspektywy banków spółdzielczych działających w Polsce.

Bibliografia

Dokumenty prawne

1. Ustawa z dnia 15 stycznia 2016 roku o podatku od niektórych instytucji finansowych (Dz.U. 2016, poz. 68 z późn. zmianami).
2. *Wytyczne w sprawie oceny horyzontalnego połączenia przedsiębiorstw na mocy rozporządzenia Rady w sprawie kontroli koncentracji przedsiębiorstw*, Dz.U. UE.C.2004.31.5, 5.02.2004 r.
3. *Wyrok TSUE z dnia 8.09.2022 r. w polskich sprawach frankowych połączonych do wspólnego rozpoznania pod sygnaturami od C-80/21 do C-82/21*.
4. *Wyrok TSUE z dnia 3.10.2019 r. w sprawie państwa Dziubak (C-260/18)*.

Wydawnictwa zwarte

1. Brunewicz, J. (red.) (1993). *Ekonomika transportu*. Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.
2. *Concentration and Market Shares*, Horizontal Merger Guidelines, Antitrust Division, U.S. Department of Justice.
3. Daszkiewicz, N. (red.) (2020). *Konkurencyjność. Poziom makro, mezo i mikro*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
4. Faulkner, D., Bowman, C. (1996). *Strategie konkurencji*. Warszawa: Gebethner i Ska.
5. Gorynia, M. (1998). *Zachowania przedsiębiorstw w okresie transformacji*. Poznań: Akademia Ekonomiczna w Poznaniu.
6. Harasim, J. (2009). *Bankowość detaliczna w Polsce*. Warszawa: Wydawnictwo CeDeWu.
7. Iwanicz-Drozdowska, M. i in. (2023). *The role of crises in shaping financial systems*. London: Routledge. DOI: 10.4324/9781003225539.
8. Iwanicz-Drozdowska, M., Bongini, P., Smaga, P., Witkowski, B. (2018). *Foreign-owned banks. The role of ownership in post-communist European countries*. London: Palgrave. DOI: 10.1007/978-3-030-01111-6.
9. Jonas, A. (2002). *Strategie konkurencji na rynku usług bankowych w Polsce*. Warszawa: Wydawnictwo Menadżera i Bankowca.
10. Kraszewska, M., Pujer, K., (2017). *Konkurencyjność przedsiębiorstw sposoby budowania przewagi konkurencyjnej*. Wrocław: „Exante” (wersja elektroniczna).
11. Marciniak, S. (2010). *Innowacyjność i konkurencyjność gospodarki*. Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck.
12. Misala, J. (2007). *Międzynarodowa zdolność konkurencyjna i międzynarodowa konkurencyjność gospodarki narodowej. Podstawy teoretyczne*. Radom: Politechnika Radomska.
13. *Przedsiębiorczość w Polsce 2006*. Warszawa: Ministerstwo Gospodarki.
14. Scott, B.R., Lodge, G.C. (1985). *US competitiveness in the world economy*. Boston: Harvard Business School Press.
15. Stankiewicz, M.J. (2002). *Determinanty konkurencyjności polskich przedsiębiorstw: sposoby i warunki umacniania konkurencyjności przedsiębiorstw w perspektywie globalizacji gospodarki*. Toruń: Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.

16. Stępień, K. (2004). *Konsolidacja a efektywność banków w Polsce*, wydanie I. Warszawa: Cede-Wu.pl Wydawnictwa Fachowe.
17. Syrek, M. (red.) (1999). *Konkurencyjność polskiej gospodarki wobec perspektywy jej integracji ekonomicznej z Unią Europejską*. Katowice: Wyższa Szkoła Zarządzania Marketingowego i Języków Obcych w Katowicach.
18. Zarzecki, D. (red.) (2006). *Zarządzanie finansami. Inwestycje i wycena przedsiębiorstw. Tom 1*. Szczecin: Fundacja na rzecz Uniwersytetu Szczecińskiego.
19. Zeliaś, A. (red.) (2004). *Przestrzenno-czasowe modelowanie i prognozowanie zjawisk gospodarczych*. Kraków: Wydawnictwo AE w Krakowie.

Artykuły naukowe i okolicznościowe

1. Aiginer, K. (1998). A Framework for Evaluating the Dynamic Competitiveness of Countries, *Structural Changes and Economic Dynamics*, 9, s. 159–188.
2. Ambastha, A., Momaya, K. (2004). Competitiveness of Firms: Review of Theory, Frameworks and Models, *Singapore Management Review*, 26(1), s. 45–61.
3. Angelini, P., Cetorelli, N. (1999). Bank Competition and Regulatory Reform: the Case of the Italian Banking Industry, *Federal Reserve Bank of Chicago. Working Paper Series*, 99, s. 7–46.
4. Barker, T., Kohler, J. (1998). Environmental Policy and Competitiveness, *Environmental Policy Research Briefs*, 6, s. 1–12.
5. Barth, J., Caprio, G., Levine, R. (2001). Bank Regulation and Supervision: What Works Best?, *World Bank*, s. 205–248. DOI: 10.2139/ssrn.269488.
6. Berger, A., Hannan, T. (1989). The Price – Concentration Relationship in Banking, *Review of Economics and Statistics*, 71, s. 291–299.
7. Berger, A. (2003). The Economic Effects of Technological Progress and the Banking Industry, *Journal of Money, Credit and Banking*, 35, s. 141–176.
8. Besanko, D., Thakor, A. (1992). Banking Deregulation: Allocational Consequences of Relaxing Entry Barriers, *Journal of Banking and Finance*, 16, s. 909–932. DOI: 10.1016/0378-4266(92)90032-U.
9. Beyer, K. (2012). Kapitał intelektualny jako podstawa przewagi konkurencyjnej przedsiębiorstw, *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Studia i Prace Wydziału Nauk Ekonomicznych i Zarządzania*, 25, s. 241–254.
10. Bienkowski, W. (1993). Oddziaływanie rządu USA na rozwój i zdolność konkurencyjnej gospodarki amerykańskiej w latach 1981–1988, *Monografie i Opracowania. Szkoła Główna Handlowa*, 378, s. 13–14.
11. Bretschger, L., Kappel, V., Werner, T. (2012). Market Concentration and the Likelihood of Financial Crises, *Journal of Banking & Finance*, 36, s. 3336–3345. DOI: 10.1016/j.jbankfin.2012.07.016.
12. Chaudhuri, S., Ray, S. (1997). The Competitiveness Conundrum: Literature Review and Reflections, *Economic and Political Weekly*, 32(48), s. 83–91.
13. Claessens, S., Demirgüç-Kunt, A., Huizinga, H. (2001). How Does Foreign Entry Affect Domestic Banking Markets?, *Journal of Banking and Finance*, 25, s. 891–911. DOI: 10.1016/S0378-4266(00)00102-3.

14. Claessens, S., Leaven, L. (2004). What Drives Bank Competition? Some International Evidence, *Journal of Money, Credit and Banking*, 36(3), s. 563–583. DOI: 10.1353/mcb.2004.0044.
15. Degryse, H., Ongena, S. (2005). Distance, Lending Relationships and Competition, *The Journal of Finance*, 1(60), s. 231–266. DOI: 10.1111/j.1540-6261.2005.00729.x.
16. *Długoterminowa konkurencyjność UE: perspektywa na przyszłość po 2030 r.*, Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów, COM (2023) 168 final, Bruksela, 16.03.2023.
17. European Systemic Risk Board (2014). *Is Europe overbanked?*, ASC Report, nr 4, https://www.esrb.europa.eu/pub/pdf/asc/Reports_ASC_4_1406.pdf.
18. Fagerberg, J. (1988). International Competitiveness, *The Economic Journal*, 391, s. 370–371.
19. Feruś, A. (2006). Zastosowanie metody DEA do określania poziomu ryzyka kredytowego przedsiębiorstw, *Bank i Kredyt*, 7, s. 92–103.
20. Flak, O., Głód, G. (2014). Koncepcja i przykład metody badania konkurencyjności przedsiębiorstw, *Studia Ekonomiczne. Transformacja współczesnej gospodarki jako przedmiot badań ekonomicznych*, 187, s. 87–100.
21. Francois, J., Eschenbach, F. (2002). Financial Sector Competition, Services Trade and Growth, *Tinbergen Institute Discussion Papers*, 02–089/2, s. 1–26. DOI: 10.2139/ssrn.335440.
22. Grzebyk, M., Kryński, Z. (2011). Konkurencja i konkurencyjność przedsiębiorstw. Ujęcie teoretyczne, *Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy*, 20, s. 107–117.
23. Guzik, B. (2009). Podstawowe możliwości analityczne modelu CCR-DEA, *Badania Operacyjne i Decyzje*, 1, s. 55–75.
24. Guzik, R., Panek, A. (2002). HHI – za i przeciw, *Biuletyn URE*, 4, s. 12–19.
25. Ilczuk, D. (2020). Konkurencyjność w polskim segmencie usług bankowości detalicznej, *Zeszyty Studenckie Wydziału Ekonomicznego Uniwersytetu Gdańskiego Nasze Studia*, 1, s. 45–55.
26. Iwanicz-Drozdowska, M. i in. (2023). New technologies in the financial industry: case of Poland, *Economics and Business Review*, 9(3), s. 98–123. DOI: 10.18559/ebr.2023.3.926.
27. Iwanicz-Drozdowska, M., Smaga, P. (2016). Systemy bankowe w krajach postkomunistycznych na tle krajów wysoko rozwiniętych – analiza porównawcza, *Finanse*, 1(9), s. 21–33.
28. *Informacja na temat sytuacji sektora bankowego w 2022 roku*, KNF, Warszawa, październik 2023.
29. Kata, R., Chmiel, J. (2019). Rozwój sektora bankowego w krajach Europy Środkowo-Wschodniej, *PEFIM*, 21(70), s. 80–93. DOI: 10.22630/PEFIM.2019.21.70.7.
30. Kopczeński, T. (2000). Efektywność technologiczna i kosztowa banków komercyjnych w Polsce w latach 1997–2000. Część I, *Materiały i Studia NBP*, 113.
31. Kopiński, A., Porębski, D. (2015). Próba oceny efektywności banków komercyjnych za pomocą metody DEA, *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska Lublin – Polonia. Sectio H*, 49(4), s. 257–267. DOI: 10.17951/h.2015.49.4.257.
32. Mielnik, M., Szambelańczyk, J. (2006). Ocena efektywności banków spółdzielczych w Polsce w latach 1997–2003 (dla czterech celów działalności), *Bezpieczny Bank*, 1(30), s. 3–28.
33. Nowak, A.K., Matuszyk, A. (2012). Wykorzystanie metody DEA do oceny efektywności banków komercyjnych, *Bezpieczny Bank*, 1(46), s. 57–80.

34. Obój, K. (2001). Logika przewagi konkurencyjnej (II), *Przegląd Organizacji*, 10, s. 10–12. DOI: 10.33141/po.2001.10.01.
35. Pawłowska, M. (2004). Efektywność, konkurencyjność i koncentracja na polskim rynku bankowym w latach 1997–2002 – związki między pojęciami, *Bank i Kredyt*, 6, s. 59–66.
36. Pawłowska, M. (2003). Wpływ fuzji i przejęć na efektywność w sektorze banków komercyjnych w Polsce w latach 1997–2001, *Bank i Kredyt*, 2, s. 20–34.
37. Pawłowska, M. (2015). Wskaźniki koncentracji jako miary konkurencji w sektorze bankowym, *Kwartalnik Kolegium Ekonomiczno-Społecznego Studia i Prace*, 3(2), s. 25–38. DOI: 10.33119/KKESiP.2015.2.3.2.
38. Perek, A. (2014). Wykorzystanie metody DEA do oceny efektywności banków spółdzielczych w Polsce, *Economics and Management*, 3, s. 222–235. DOI: 10.12846/j.em.2014.03.15.
39. Pike, Ch. (2018). *Market concentration*, OECD, June (presentation).
40. Piocha, S., Radlińska, K. (2008). Konkurencja i konkurencyjność sektora banków komercyjnych, *Zeszyt Naukowy Instytutu Ekonomii i Zarządzania*, 2, s. 4–12.
41. Porter, M.E. (1990). Competitive Advantage of Nations, *Harvard Business Review*, 68(2), s. 73–91.
42. Rogowski, G. (1996). Analiza i ocena działalności banków z wykorzystaniem metody DEA, *Bank i Kredyt*, 8, s. 41–48.
43. Siudek, T., Snarski, P., Chodera, B. (2013). Konkurencyjność banków komercyjnych i spółdzielczych w Polsce, *Roczniki Ekonomii Rolnictwa i Rozwoju Obszarów Wiejskich*, 100(2), s. 25–36.
44. Sobolewski, M., Stępień, K. (2015). Zmiany efektywności banków w Polsce w latach 1996–2009, *Modern Management Review*, 20 (22/3), s. 199–212. DOI: 10.7862/rz.2015.mmr.45.
45. Stola, E. (2011). Efektywność techniczna a efektywność finansowa banków komercyjnych, *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego*, 639, s. 141–152.
46. Tran, S., Nguyen, D., Nguyen, L. (2022). Concentration, Capital, and Bank Stability in Emerging and Developing Countries, *Borsa Istanbul Review*, 22–6, s. 1251–1259. DOI: 10.1016/j.bir.2022.08.012.
47. Witkowski, P. (2017). Wpływ podatku od niektórych instytucji finansowych na wartość rynkową banków komercyjnych w Polsce, *Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia*, 3 (87/2), s. 189–201. DOI: 10.18276/frfu.2017.87/2–17.
48. Zychowicz, M. (2001). Ocena korzyści skali z zastosowaniem metody DEA, *Bank*, 6, s. 52–57.

Competitiveness of the banking sector in Poland compared to the banking sectors of EU countries

Abstract

One of the many tasks of banks, as institutions of public trust, is to provide secure access to banking services. This is particularly difficult today, due to the observed high dynamics of changes in market and regulatory factors and technological advances. These changes affect the perception of banks and influence their competitiveness. The aim of the study is to assess the competitiveness of the banking sector in Poland (broken down into commercial and cooperative banks) against the background of the banking sectors of EU countries and the factors currently affecting it and those likely to affect it in the future. The study covers the years 2004–2022. The concept of competitiveness is very broad and may be defined in various ways. Also bearing in mind the possibility of obtaining publicly available comparable data, the study focuses on supply-side competitiveness, i.e. the assessment of the economic and financial health of the banking sector. The study uses the method of analysis of selected financial metrics. The assessment is preceded by a review of studies on selected factors affecting the competitiveness of banks. The analysis of the economic and financial situation confirms the relatively good condition of the Polish banking sector in comparison with other EU countries (although a difference can be seen in commercial and cooperative banks), which does not indicate clearly its sustainable competitiveness. In conclusion, the prospects and challenges for the Polish banking sector are outlined.

Keywords: competitiveness in Poland, Polish banking sector, new technologies
